

Realizacja uprawnień osób pozbawionych wolności do zatrudnienia w świetle danych statystycznych

Anna Sikora, Nowak Mateusz

Zagadnienia wprowadzające.

Charakteryzując status osób pozbawionych wolności w ramach szeroko pojętego postępowania karnego, należy na wstępie odnieść się krótko do pozycji prawa karnego wykonawczego w polskim systemie prawa karnego. Do prawa karnego *sensu largo*, stanowiącego zespół norm prawnych regulujących kwestie odpowiedzialności karnej za czyny zabronione pod groźbą kary, obok prawa karnego materialnego i procesowego, zalicza się prawo karne wykonawcze. Jest ono odrębną gałęzią prawa, wykazującą jednak ścisły związek z prawem karnym materialnym i procesowym. O wspomnianej odrębności świadczy z pewnością kodeksowa regulacja norm prawa karnego wykonawczego¹³², które reguluje zasady wykonywania kar, środków karnych, zabezpieczających oraz innych rozstrzygnięć zapadających w ramach postępowania karnego, wykroczeniowego, a znajdujących podstawę w prawie karnym, prawie wykroczeń i karnym skarbowym. Nie można w tym miejscu nie wspomnieć o szerokim związku prawa karnego wykonawczego z innymi gałęziami prawa oraz dziedzinami nauki. Zauważyć można bowiem ścisły związek z wspomnianym już prawem karnym materialnym, procesowym, karnym skarbowym i prawem wykroczeń, a nadto z prawem administracyjnym, penitencjarnym i międzynarodowym. Wiele wspólnego ma również prawo karne wykonawcze z takimi dziedzinami nauki jak kryminologia, psychologia, psychiatria, pedagogika czy socjologia¹³³.

Polskie postępowanie karne, jak wiadomo, dzieli się co najmniej na trzy etapy: postępowanie przygotowawcze, postępowanie sądowe (jurysdykcyjne) oraz postępowanie wykonawcze. To ostatnie, nas interesujące, rozpoczyna się po zakończeniu procesu sądowego i wydaniu wyroku skazującego. Zgodnie z art. 9 § 1 i 2 k.k.w.¹³⁴ postępowanie wykonawcze wszczyna się bezzwłocznie, gdy orzeczenie stało się wykonalne, zaś wyrok oraz postanowienie wydane w trybie art. 420 k.p.k. stają się wykonalne co do zasady z chwilą uprawomocnienia. Dopiero wówczas następuje przekazanie wyroku do wykonania poprzez przesłanie przez sąd jego odpisu lub wyciągu wraz z informacją o wykonalności właściwemu organowi procesowemu lub zakładowi karnemu celem wykonania orzeczenia. Właściwie wtedy rozpoczyna się okres wykonywania kary, który jest zróżnicowany, gdyż różne są rodzaje kar i środków karnych, które

¹³² M. Kuć, M. Gałązka, *Prawo karne wykonawcze*, Warszawa 2009, s. 2.

¹³³ Tamże, s. 6-11.

¹³⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. - kodeks karny wykonawczy, Dz.U. 1997 nr 90 poz. 557.

mogą zostać orzeczone. W toku niniejszego wywodu skupimy się wyłącznie na szczegółowej, na ile to możliwe, charakterystyce wykonywania kary pozbawienia wolności.

Dla jasności prezentowanej problematyki trzeba odnieść się nadto do zagadnień terminologicznych w obrębie podmiotowym. Wyjaśnienia wymagają bowiem pojęcia, takie jak skazany i osadzony. W doktrynie wskazuje się, iż k.k.w. nie definiuje pojęcia skazanego, a jedynie w oparciu o postanowienia kodeksowe stwierdzić można, że jest to osoba, wobec której wszczęto i prowadzi się postępowanie wykonawcze, którego przedmiotem jest wykonywanie orzeczenia wydanego w postępowaniu karnym, w postępowaniu w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe, w postępowaniu w sprawach o wykroczenia oraz wykonywanie kary porządkowej lub środka przymusu skutkującego pozbawieniem wolności¹³⁵. Pojęcie osadzonych obejmuje zaś trzy kategorie osób, a to skazanych na karę pozbawienia wolności, tymczasowo aresztowanych oraz ukaranych karą aresztu¹³⁶.

Należy nadto zaznaczyć, że zgodnie z art. 69 k.k.w. karę pozbawienia wolności wykonuje się w zakładach karnych dla młodocianych; odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy; dla recydywistów penitencjarnych; dla odbywających karę aresztu wojskowego. Na podstawie natomiast art. 70 § 1 k.k.w. powyższe zakłady karne mogą być organizowane jako zakłady karne typu zamkniętego, półotwartego i otwartego.

2. Osoby skazane na karę pozbawienia wolności w świetle danych liczbowych.

W rozumieniu potocznym skazany traktowany jest jako osoba odbywająca karę w zakładach karnych czy aresztach śledczych, odizolowana od społeczeństwa. Skojarzenie to jest w zasadzie usprawiedliwione. Warto wspomnieć, że na przestrzeni lat, a to od uchwalenia nowego ustawodawstwa karnego w 1997 roku, zmieniała się w sposób znaczący liczba osób skazanych¹³⁷. I tak np. w roku 1997 na karę pozbawienia wolności, w tym z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, skazano 150 766 osób. Liczbę 200 000 skazanych na karę pozbawienia wolności przekroczone dopiero w 2001 roku, kiedy to skazano 229 824 osoby. Wskaźnik ten rósł stale aż do roku 2005 uzyskując kolejno: w 2002 roku: 249 842 skazanych, w 2003 roku: 277 734 skazanych, w 2004 roku: 316 153 skazanych i w 2005 roku: 340 170 skazanych. Od roku 2006, kiedy to na karę pozbawienia wolności skazano 322 061 osoby, zauważyć można stałą, systematyczny spadek tej liczby. W 2017 roku na karę pozbawienia wolności skazano bowiem „tylko” 100 841 osób, z

¹³⁵ K. Postulski, *Status skazanego w postępowaniu przed sądem*, Prokuratura i Prawo 1-2, 2010, s. 203.

¹³⁶ T. Szynanowski, *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencjarnej*, Warszawa 2017, s. 249.

¹³⁷ Osoby dorosłe osądzone w pierwszej instancji w sądach rejonowych w latach 1997 – 2017, (Osądzania, w tym skazania) w I instancji w latach 1997 – 2017, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>, 27.02.2018.

czego „aż” 54 550 osobom, czyli ponad połowie, sąd wymierzył karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Przyczyn takiego stanu rzeczy szukać można na wielu płaszczyznach. Trudno bowiem wskazać wyłącznie jeden czynnik „odpowiedzialny” za nagły stały spadek liczby osób skazanych na karę pozbawienia wolności, a wcześniej za sukcesywny jej wzrost. Nie bez znaczenia na taki stan rzeczy pozostaje na pewno ustawodawstwo karne, a właściwie ciągłe jego zmiany i nowelizacje, niejednokrotnie gruntowne i fundamentalne. Źródłem tego z pewnością jest przyjmowana przez odpowiednie organy państwa zmienna filozofia karania i wynikająca z niej polityka karna. Na tak ukształtowane dane wpływ odnieść także mogły szerokie możliwości stosowania kar o charakterze nieizolacyjnym- np. grzywnien. Pamiętać trzeba także o stale zmieniającej się strukturze przestępczej, a także o jej transgranicznym charakterze i tym samym problemach związanych z międzynarodową współpracą w sprawach karnych.

W doktrynie wskazuje się nadto, że dokonane przez reformę kodyfikacji karnej cele uznać trzeba za słuszne, lecz nie mogą być one w pełni realizowane z uwagi na nadmierną i nieracjonalną politykę karną, która swe źródło znajduje między innymi w przepisach prawa karnego i orzecznictwie sądów¹³⁸. Przyczyną systematycznego wzrostu liczby osób skazanych na karę pozbawienia wolności do roku 2006 mógł być także obecny od wielu lat w szerokiej debacie publicznej tzw. penalny populizm. W literaturze spotkać się można z jego następującą definicją: *„ogół metod, działań i środków mających na celu uzyskanie określonych celów politycznych przez instrumentalne użycie prawa karnego, przy jednoczesnym ignorowaniu opinii ekspertów i danych statystycznych na temat skuteczności przedsięwziętych środków oraz odwoływaniu się wyłącznie do oczekiwań i potrzeb rzeczywistego lub potencjalnego elektoratu oczekującego zwiększenia poczucia bezpieczeństwa lub poczucia sprawiedliwości”*¹³⁹. Nie sposób nie zgodzić się z powyższą definicją. Dodać należy, że w odczuciu społecznym z całą pewnością mało co tak zwiększa poczucie bezpieczeństwa, jak surowe karanie sprawców przestępstw, a tym samym ich osadzenie, czyli izolacja.

Dla pełniejszego zobrazowania prezentowanej problematyki posłużyć się także należy innymi danymi statystycznymi gromadzonymi i udostępnianymi przez Służbę Więzienną¹⁴⁰. W tym miejscu, dla ukazania pewnej tendencji w ramach szeroko pojętego postępowania penitencjarnego, przeanalizowane zostaną miesięczne dane statystyczne na przestrzeni lat 2014-2018, czyli za okres 5 lat. Przedstawione dane odnosić się będą każdorazowo do miesiąca stycznia, tak by ukazać stan

¹³⁸ T. Szynanowski, *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencjarnej*, Warszawa 2017, s. 247.

¹³⁹ P. Czarnecki, *Populizm penalny z perspektywy karnoprocesowej, czyli prawo karne pod ostrzałem* (w:) J. Czapska, M. Szafrńska, Daria Wójcik (red.), *Penalny populizm. Perspektywa polityczna i społeczna*, Kraków 2016, s. 221.

¹⁴⁰ <http://www.sw.gov.pl/strona/statystyka—miesieczna>. 27.02.2018.

na początku każdego roku kalendarzowego. Dane te odnoszą się do osób pozostających w izolacji więziennej.

W roku 2014¹⁴¹:

- liczba osób tymczasowo aresztowanych: 6719;
- liczba osób skazanych: 72292;
- liczba osób ukaranych: 1118.

W roku 2015¹⁴²:

- liczba osób tymczasowo aresztowanych: 6216;
- liczba osób skazanych: 70408;
- liczba osób ukaranych: 1248.

W roku 2016¹⁴³:

- liczba osób tymczasowo aresztowanych: 4158;
- liczba osób skazanych: 65889;
- liczba osób ukaranych: 1203.

W roku 2017¹⁴⁴:

- liczba osób tymczasowo aresztowanych: 5572;
- liczba osób skazanych: 65909;
- liczba osób ukaranych: 1196.

W roku 2018¹⁴⁵:

- liczba osób tymczasowo aresztowanych: 7319;
- liczba osób skazanych: 66554;
- liczba osób ukaranych: 1023.

Powyższe dane wskazują, że do 2018 roku, sukcesywnie na początku każdego kolejnego roku kalendarzowego spadała liczba osób tymczasowo aresztowanych. Wyjątkowo duża liczba osób, względem której zastosowano ten izolacyjny środek zapobiegawczy, pojawiła się w styczniu 2018 roku. Na względnie stałym poziomie na przestrzeni badanego okresu pozostaje liczba osób ukaranych. Liczba osób skazanych natomiast do 2016 roku systematycznie spadała. Stosunkowo dużą różnicę w liczebności tych osób – około 5 tysięcy – zaobserwować można między początkiem roku 2015 a 2016. Dalej liczba osób odbywających karę pozbawienia wolności w systemie izolacji penitencjarnej utrzymywała się na względnie stałym poziomie.

¹⁴¹ http://www.sw.gov.pl/uploads/5846caa0_e580_4616_8c5a_213cc0a80015_styczen_2014.pdf. 27.02.2018.

¹⁴² http://www.sw.gov.pl/uploads/5846ca7e_093c_41af_a60b_213cc0a80015_styczen_2015.pdf. 27.02.2018.

¹⁴³ http://www.sw.gov.pl/uploads/5846ca67_55a8_4773_a961_213cc0a80015_styczen_2016.pdf. 27.02.2018.

¹⁴⁴ <http://www.sw.gov.pl/assets/38/07/66/89ac856bc07c8da24e3bc453af8530799b40a845.pdf>. 27.02.2018.

¹⁴⁵ <http://www.sw.gov.pl/assets/50/38/20/ee7ce39205f7ca82784d455a266b89910c89ff43.pdf>. 27.02.2018.

Dokonanie na samej li tylko statystycznej podstawie jednoznacznej i kategorycznej analizy statusu osób skazanych na izolacyjną karę pozbawienia wolności, a więc dopuszczających się przestępstw poważnych, zagrożonych karami najcięższymi, gdyż niejednokrotnie prowadzącymi do całkowitej ich eliminacji ze społeczeństwa, a także powracających na drogę przestępstwa, stanowi zadanie niezwykle trudne o ile w ogóle możliwe do zrealizowania. Warto zauważyć, że niejednokrotnie uprawnienia skazanego łączyć się będą z istnieniem obowiązków po stronie administracji zakładów karnych i odwrotnie. W doktrynie dokonano więc podziału uprawnień osób skazanych na kategorie odnoszące się do: warunków bytowych, łączności ze światem zewnętrznym, szczególnie z rodziną i innymi osobami bliskimi, aktywności skazanego w czasie odbywania kary, wolności religijnej, gwarancji służących praworządному wykonaniu kary¹⁴⁶.

Złożoność rzeczowej tematyki zarówno pod względem merytorycznym, jak i ilościowym, nie pozwala kompleksowo scharakteryzować statusu osób skazanych na karę pozbawienia wolności. Przedstawione zostaną, na co wskazuje tytuł, jedynie uprawnienia odnoszące się do podejmowania zatrudnienia przez osoby pozbawione wolności.

3. Zatrudnienie osób pozbawionych wolności.

Pozostając w przyjętej w toku wywodu konwencji, charakterystyka problematyki podejmowania zatrudnienia przez osoby pozbawione wolności, zostanie również dokonana za pośrednictwem analizy dostępnych danych statystycznych przy wykorzystaniu zaplecza normatywnego. Dokonując oceny zatrudnienia osób osadzonych nie można jednak poprzestać jedynie na przyjęciu za podstawy rozważań art. 22 k.p.¹⁴⁷, zgodnie z którym, przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca - do zatrudniania pracownika za wynagrodzeniem. Dla bez wątpienia specyficznego kręgu podmiotów, jakim są osoby pozbawione, przynajmniej czasowo, wolności, ustawodawca przewidział odrębną regulację. Zatrudnienie osób skazanych normują bowiem przepisy m.in. art. 121 i nast. k.k.w., a także ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności¹⁴⁸ oraz częściowo rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 30 maja 2017 r. w sprawie Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywzięziennych Zakładów Pracy¹⁴⁹.

¹⁴⁶ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 577 i literatura tam powołana.

¹⁴⁷ Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy. Dz. U. 1974 nr 24 poz. 141.

¹⁴⁸ Dz. U. z 2014 r. poz. 1116, z późn. zm.

¹⁴⁹ Dz. U. z 2017 r. poz. 1069.

W literaturze wskazuje się, że za główny cel zatrudnienia osób skazanych, niejednokrotnie pozbawionych wolności, przyjmuje się ich resocjalizację, która w ramach izolacji penitencjarnej przyjmuje postać kształtowania u skazanego nawyku pracy, nauczania zawodu oraz zachowania i rozwoju sił fizycznych oraz umysłowych¹⁵⁰.

Dla ukazania zarysowanych tendencji w ramach zatrudnienia osób pozbawionych wolności przeanalizowano dane za lata 2014-2018 (okres 5 lat) na tych samych jak powyżej zasadach, a to dane liczbowe właściwe dla miesiąca stycznia każdego roku kalendarzowego. Nie są one więc obrazem zatrudnienia w ciągu całego roku, ale ukazują z całą pewnością stan zatrudnienia osób pozbawionych wolności na jego początku, a tym samym niejednokrotnie w ramach nowego okresu rozliczeniowego czy umownego dla pracownika.

Dostępne dane przedstawiają się następująco:

W 2014 roku¹⁵¹:

- liczba odpłatnie zatrudnionych osadzonych: 9095, w tym 18 osób tymczasowo aresztowanych;
- liczba skazanych i ukaranych zatrudnionych nieodpłatnie: 14 859;
- liczba osób skazanych i ukaranych niezatrudnionych: 49 474.

W 2015 roku¹⁵²:

- liczba odpłatnie zatrudnionych osadzonych: 9914, w tym 22 osoby tymczasowo aresztowane;
- liczba skazanych i ukaranych zatrudnionych nieodpłatnie: 14 304;
- liczba osób skazanych i ukaranych niezatrudnionych: 47 453.

W 2016 roku¹⁵³:

- liczba odpłatnie zatrudnionych osadzonych: 9728, w tym 8 osób tymczasowo aresztowanych;
- liczba skazanych i ukaranych zatrudnionych nieodpłatnie: 14 222;
- liczba osób skazanych i ukaranych niezatrudnionych: 43 150.

W 2017 roku¹⁵⁴:

- liczba odpłatnie zatrudnionych osadzonych: 12 127, w tym 10 osób tymczasowo aresztowanych;
- liczba skazanych i ukaranych zatrudnionych nieodpłatnie: 17 840;
- liczba osób skazanych i ukaranych niezatrudnionych: 37 148.

¹⁵⁰ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 654.

¹⁵¹ http://www.sw.gov.pl/uploads/5846caa0_e580_4616_8c5a_213cc0a80015_styczen_2014.pdf. 27.02.2018.

¹⁵² http://www.sw.gov.pl/uploads/5846ca7e_093c_41af_a60b_213cc0a80015_styczen_2015.pdf. 27.02.2018.

¹⁵³ http://www.sw.gov.pl/uploads/5846ca67_55a8_4773_a961_213cc0a80015_styczen_2016.pdf. 27.02.2018.

¹⁵⁴ <http://www.sw.gov.pl/assets/38/07/66/89ac856bc07c8da24e3bc453af8530799b40a845.pdf>. 27.02.2018.

W 2018 roku¹⁵⁵:

- liczba odpłatnie zatrudnionych osadzonych: 15 648, w tym 13 osób tymczasowo aresztowanych;
- liczba skazanych i ukaranych zatrudnionych nieodpłatnie: 19 554;
- liczba osób skazanych i ukaranych niezatrudnionych: 32 388.

Należy nadto wskazać, iż z zaprezentowanych powyżej danych statystycznych udostępnionych na stronach internetowych Służby Więziennej, wynika, że miejscami zatrudnienia, w których osadzeni świadczą pracę odpłatnie oraz podstawami stosunku pracy i rodzajami pracy są: przywieszne przedsiębiorstwa państwowe, przywieszne spółki akcyjne lub spółki z o.o., instytucje gospodarki budżetowej, produkcja nakładcza, kontrahenci pozawiezienni, umowa o pracę, umowa zlecenie, umowa o dzieło, inna podstawa prawna, prace porządkowe oraz pomocnicze wykonywane na rzecz jednostek organizacyjnych SW. Skazani oraz ukarani zatrudnieni nieodpłatnie są najczęściej przy pracach publicznych, pracach na cele charytatywne i OPP, pracach porządkowych oraz pomocniczych na rzecz jednostek organizacyjnych SW. Niezatrudnienie wynika natomiast z faktu przebywania poza terenem aresztu śledczego lub zakładu karnego, drugiej sprawy śledczej, niezdolności do pracy (przebywanie w szpitalu lub izbie chorych, zakwalifikowanie na oddział terapeutyczny), braku pracy lub innych przyczyn.

To, co na pierwszy rzut oka w sposób wyraźny rysuje się w zaprezentowanych danych statystycznych, to rażąco niski poziom zatrudnionych osób tymczasowo aresztowanych. W zestawieniu bowiem z odpłatnie zatrudnionymi osobami osadzonymi jest to wręcz liczba niedostrzegalna. Tym bardziej dziwi to mając w pamięci wysoki jak nigdy dotąd wskaźnik osób tymczasowo aresztowanych na początku 2018 roku. Takiemu stanowi rzeczy należałoby z całą pewnością przeciwdziałać. Wydaje się, że osoby tymczasowo aresztowane niejako automatycznie powinny być kierowane do podjęcia pracy. Trudno znaleźć bowiem argumenty dla takiej propozycji przeciwne. Znany bowiem z góry jest okres ich tymczasowego aresztowania – sąd stosujący ten środek zapobiegawczy określa czas jego trwania w postanowieniu. Właściwą formą prawną zatrudnienia dla osób tymczasowo aresztowanych mogłaby być umowa zlecenia bądź umowa o dzieło. Jak trafnie wskazuje się w orzecznictwie *„przedmiotem umowy o dzieło jest doprowadzenie do weryfikowalnego i jednorazowego rezultatu, zdefiniowanego przez zamawiającego w momencie zawierania umowy. Dzieło jest wytworem, który w momencie zawierania umowy nie istnieje, jednak jest w niej z góry przewidziany i określony w sposób wskazujący na jego indywidualne cechy”*¹⁵⁶. Z tymczasowo aresztowanymi powinno się zatem zawierać krótkoterminowe umowy o dzieło, zgodnie z ich kwalifikacjami zawodowymi, tak, by czas ich realizacji mieścił się w terminie

¹⁵⁵ <http://www.sw.gov.pl/assets/50/38/20/ee7ce39205f7ca82784d455a266b89910c89ff43.pdf>. 27.02.2018.

¹⁵⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 19 września 2017r., sygn. akt III AUa 88/17, LEX nr 2372277.

wskazany w postanowieniu o zastosowaniu izolacyjnego środka zapobiegawczego przy założeniu, że nie dojdzie do jego uchylenia bądź zmiany.

Nadto należy podnieść, iż sama istota stosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania nie stoi na przeszkodzie w wykonywaniu pracy przez osoby, wobec których zastosowano ten środek. Trafnie bowiem wskazano w literaturze, iż tymczasowe aresztowanie prowadzi do „*prawie takiej samej lub zbliżonej sytuacji prawnej i faktycznej jak ta, która powstaje podczas wykonywania kary pozbawienia wolności*”¹⁵⁷. Mieć oczywiście należy na względzie przesłanki, jakie uzasadniają stosowanie tymczasowego aresztowania. W kontekście wykonywania pracy poza zakładem karnym w szczególności należy baczyć, aby osadzony nie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne (art. 258 § 1 pkt 2 k.p.k.). Można bowiem wyobrazić sobie sytuacje skrajne, w których uprawnienie, jakim niewątpliwie byłoby wykonywanie pracy przez tymczasowo aresztowanego, wykorzystane zostałyby przez niego właśnie do celów powodujących obstrukcję postępowania karnego lub nawet uniemożliwiających jego poprawne prowadzenie. Tym samym przy zatrudnianiu osób tymczasowo aresztowanych konieczne mogłoby być wykorzystanie większej liczby personelu więziennego do zabezpieczenia pracy, a nawet większej liczby środków finansowych, tak by praca dla tej kategorii osób osadzonych odpowiadała istocie ich „pobytu” w aresztach śledczych i zakładach karnych. Nie jest jednak powiedziane, że osoby te musiałyby wykonywać wyłącznie prace połączone z koniecznością opuszczania miejsca osadzenia. W dobie postępującego rozwoju techniki, a także przy wykorzystaniu uregulowań prawnych obowiązujących pracowników, możliwe byłoby zatrudnienie osób tymczasowo aresztowanych np. w formie telepracy bądź pracy zdalnej. Właściwie sam nasuwa się w tym miejscu pomysł zatrudnienia na stanowiskach konsultantów klienta bądź podobnych, których zorganizowanie przez Służbę Więzienną ograniczałoby się wyłącznie do przystosowania pomieszczenia oraz wyposażenie w odpowiedni sprzęt teleinformatyczny, zabezpieczony rzecz jasna przed niepożądanymi krokami ze strony tymczasowo aresztowanego, które niwelowałyby cel tego izolacyjnego środka zapobiegawczego.

Nie można jednak zapomnieć, iż tak jak odbywana przez skazanych kara pozbawienia wolności, tak i okres tymczasowego aresztowania, już samej nazwy, wskazuje na terminowo ograniczony, tymczasowy właśnie okres osadzenia osób. Wiąże się to, jak wskazano już wyżej, z możliwością jedynie krótkoterminowego zatrudnienia. Niemniej jednak z możliwości takiej należałoby naszym zdaniem skorzystać. Oczywiście pamiętać należy, że niezwykle różnorodne są kategorie przestępstw, o które podejrzani są tymczasowo aresztowani i niektóre z nich winny wiązać się z bezwzględną izolacją i wykluczać swego rodzaju gratyfikację, jaką jest możliwość podjęcia pracy.

¹⁵⁷ K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 989.

Przy założeniu jednak, że charakter przestępstwa pozwoli na pracę, a jej podjęcie nie zakłóci dalszego toku postępowania karnego, koniecznym wydaje się kierowanie do pracy osób tymczasowo aresztowanych. Terminowość tego środka wskazuje na fakt, iż w toku postępowania, nawet przygotowawczego, może zostać on uchylony bądź zmieniony na środek o charakterze nieizolacyjnym. Przy rozpatrywaniu wniosku osadzonego o uchylenie bądź zmianę tego środka powinno się więc brać pod uwagę, oczywiście w dalszej kolejności, po ocenie przesłanek kodeksowych uprawniających do modyfikacji podjętej wcześniej decyzji o izolacji, sposób i rodzaj wykonywanej pracy przez osadzonego, a także jego zachowanie w toku podejmowanych czynności oraz zaangażowanie w pracę.

Dalej należy wskazać na dwie rysujące się obecnie tendencje. W pierwszej kolejności powtórzenia wymaga fakt, iż liczba osób pozbawionych wolności systematycznie spada, co widoczne jest szczególnie na przestrzeni lat 2014-2017. W roku 2018 nastąpił jednak wzrost liczby osób pozostających w izolacji więziennej. W stosunku do malejącej liczby osób pozbawionych wolności sukcesywnie wzrasta liczba osób zatrudnionych odpłatnie i nieodpłatnie. Niemal rokrocznie następował kilkuprocentowy wzrost liczby zatrudnionych osadzonych przy stałym zmniejszaniu się „populacji więziennej”. Dane dotyczące zatrudnienia na pierwszy rzut wydają się bardzo optymistyczne. Niestety jest to poczucie złudne, bowiem bardzo niewielki odsetek osób pozbawionych wolności uzyskuje wynagrodzenia za pracę. Przykładowo, w roku 2014 tylko 12 % mogło korzystać z przywileju, jakim jest zapłata za wykonaną pracę. Z roku na rok liczba osadzonych otrzymujących wynagrodzenie wzrasta: w 2015r.- 14%; w 2016r.- 14,5 %; w 2017r.- 18%; a w 2018r.- 23 %. Wzrost wydaje się dość znaczny. Na przestrzeni analizowanych 5 lat podwoiła się liczba odpłatnie zatrudnionych osadzonych. W roku 2014r. tylko co dziesiąty pozbawiony wolności otrzymywał wynagrodzenie, a w roku 2018 dotyczyło już to co czwartego. Liczba osób niezatrudnionych z kolei wynosi ponad połowę populacji więziennej. W roku 2014 bezrobocie dotyczyło 67 % osadzonych. W następnych latach liczba ta malała, co może napawać optymizmem, jednak przez cały badany okres oscylowała średnio w granicach 50 %. W 2015r. niezatrudnionych było 66%, w kolejnych latach odpowiednio 64%, 55 % oraz 48%. Należy również wskazać, o czym mowa była powyżej, na niepokojąco niewielkie zatrudnienie osób tymczasowo aresztowanych. Przez cały badany okres tymczasowo aresztowanych zatrudnionych było to od kilku (najmniej w 2016r.- 8 osób) do kilkunastu (najwięcej w 2015r.- 22 osoby). Analizowane dane należy rozpatrywać zatem w dwóch aspektach. Pozytywnym- stale wzrasta liczba zatrudnionych osadzonych przy jednoczesnym ogólnym spadku liczby osób pozostających w izolacji więziennej. Negatywnym- liczba bezrobotnych osadzonych znacząco przewyższa tych zatrudnionych, także w odniesieniu do niewielkiego odsetka osób pozbawionych wolności otrzymujących wynagrodzenie za wykonaną pracę. Dane statystyczne zgromadzone zostały według stanu na 31 stycznia każdego

roku, zatem na przestrzeni pozostałych miesięcy zakres zatrudnienia może prezentować się zgoła odmiennie, w szczególności w okresie letnich prac sezonowych.

Z pewnością dużą bolączką na rynku pracy ogólnie, tak również w ramach rynku pracy przeznaczonego *stricto* dla osób pozbawionych wolności, jest jej brak. Jak wskazano wyżej, jedną z głównych przyczyn niezatrudnienia osób skazanych jest właśnie brak pracy. Z całą pewnością za wyjście naprzeciw temu zjawisku uznać należy liczne poczynania ustawodawcze w ramach aktywizacji zawodowej osób pozbawionych wolności. I tak wskazać należy tu wspomnianą już ustawę o zatrudnianiu osób pozbawionych wolności oraz rozporządzenie w sprawie Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywzięziennych Zakładów Pracy. Godzi się zauważyć, że wspomniana ustawa za główny cel obrała przede wszystkim pozytywne oddziaływanie na osoby pozbawione wolności, a dopiero w dalszej kolejności osiąganie zysku. Takie poczynanie ustawodawcy z całą pewnością należy zaaprobować i uznać za zgodne z przywołanymi wyżej kategoriami uprawnień osób skazanych. Bez wątpienia bowiem możliwość zatrudnienia, a tym samym podjęcie pracy, uznać trzeba za realizację uprawnień osób przebywających w izolacji więziennej. Z optymizmem patrzeć należy również na fakt, iż środki ustawowego Funduszu Aktywizacji przeznaczone są na finansowanie działań w zakresie resocjalizacji oraz wykonywania kary pozbawienia wolności, takich jak np. (art. 8.1 ustawy) tworzenie nowych miejsc pracy dla osób pozbawionych wolności oraz ochronę istniejących, modernizację przywzięziennych zakładów pracy i ich produkcji, organizowanie nauki zawodu i doskonalenia zawodowego dla osób pozbawionych wolności organizowanie szkoleń w zakresie aktywizacji zawodowej i umiejętności poszukiwania pracy.

W zgodzie z powyższymi uregulowaniami ustawowymi pozostają zapisy wspomnianego rozporządzenia. Z utworzonego Funduszu Aktywizacji Zawodowej Skazanych oraz Rozwoju Przywzięziennych Zakładów Pracy wprowadzono możliwość wypłaty ryczałtu z tytułu zwiększonych kosztów zatrudnienia osób pozbawionych wolności przedsiębiorcom zatrudniającym te osoby oraz możliwość udzielania nieoprocentowanych pożyczek i dotacji podmiotom zatrudniającym osoby pozbawione wolności.

Całości dopełnia nowy projekt legislacyjny „Praca dla więźniów”, na który patrzeć należy z dużą nadzieją. Rzeczony program dzieli się na trzy filary, w ramach których realizowane są następujące działania¹⁵⁸:

- budowa w zakładach karnych hal produkcyjnych,
- rozszerzanie zakresu możliwości nieodpłatnej pracy więźniów na rzecz samorządów,
- ulgi dla przedsiębiorców zatrudniających więźniów.

¹⁵⁸ <http://www.sw.gov.pl/strona/ministerialny-program-pracy-wiezniow>. 27.02.2018.

Wydaje się, że przynajmniej z punktu widzenia normatywnego, osoby pozbawione wolności mają zagwarantowaną realizację swoich uprawnień w zakresie zatrudnienia – wykonywania pracy. Do zrealizowania pozostaje zadanie trudniejsze. Wdrożenie zakładanych programów w życie w sposób skuteczny i długofalowy, do czego należy dążyć z myślą nie tylko o osobach osadzonych, dla których prawo do wykonywania pracy, często odpłatnie, stanowi szansę na powrót do normalnego życia w społeczeństwie, ale również z myślą o społeczeństwie, dla którego cennym składnikiem jest osoba generująca dochód i napędzająca koniunkturę.

4. Wnioski.

Na przeanalizowane powyżej dane statystyczne można, co na pewno wzbudzi swego rodzaju poruszenie, a może i pewną dozę oburzenia czy niedowierzania, spojrzeć przez pryzmat wydatków Skarbu Państwa na utrzymanie jednego osadzonego. Z dostępnych powszechnie danych za rok 2016 opracowanych na podstawie Biura Budżetu Centralnego Zarządu Służby Więziennej¹⁵⁹, wynika, że dzienny wydatek na utrzymanie jednego osadzonego wynosił: 106 zł, miesięczny: 3 236 zł, zaś roczny: 38 826 zł. Automatycznie niejako przychodzi do głowy przeciętnego obywatela pomysł niejako „odpracowania” czy „zapracowania sobie” przez więźniów na odpowiednie warunki bytowe.

W toku niniejszego wywodu status osób pozbawionych wolności odniesiono w znacznej mierze do ich uprawnień, w tym przede wszystkim do możliwości zatrudnienia, a co za tym idzie wykonywania pracy. Pozostawiono zatem na marginesie wskazane wyżej liczne kontrowersje, z jakimi często spotkać się można w ramach debaty publicznej, dotyczące kosztów utrzymania więźniów, a także sposobu spędzania przez nich czasu przeznaczonego na odbywanie kary. Przedstawione i przeanalizowane dane statystyczne, tak dotyczące ilości osób przebywających w izolacji penitencjarnej, jak również ilości osób zatrudnionych odpłatnie i nieodpłatnie, dały pewien ogłód na zjawisko, od którego w toku debaty nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności, uciec się nie da.

Z całą pewnością zatrudnienie osób pozbawionych wolności należy traktować jako ich uprawnienie. To na organach postępowania wykonawczego ciąży bowiem obowiązek zapewnienia możliwości podjęcia pracy przez osoby osadzone. Należy dążyć, by osób tych było jednak jak najwięcej. W licznych zmianach normatywnych, wprowadzonych programach aktywizujących skazanych oraz zachęcających przedsiębiorców do zatrudniania osób pozbawionych wolności, upatrywać należy dużej nadziei. Popularyzowaniem zatrudnienia należałoby zajmować się już wśród osób tymczasowo aresztowanych, które niejednokrotnie na dalszych etapach postępowania

¹⁵⁹ <http://www.sw.gov.pl/assets/35/06/32/36f2795702ab3c9067522429a228f22202bbe17c.pdf>. 27.02.2018.

karnego odbywać będą karę pozbawienia wolności w warunkach penitencjarnych. Naszym zdaniem za kilka lat podobne do zaprezentowanych statystyki powinny wyglądać zgoła odmiennie. Osoby niezatrudnione wśród osadzonych stanowić muszą wyjątek, a fakt ich niezatrudnienia usprawiedliwiany ma być jedynie szczególnymi względami, jak np. poważne kwestie zdrowotne.

Truizmem jest stwierdzenie, że zatrudnienie osadzonych jest szansą na ich resocjalizację. Z tym dyskutować się nie da. Na organach państwa ciąży jednak szczególny obowiązek i odpowiedzialność, by proces ten przeprowadzić pomyślnie dla obu stron, a to skazanego i społeczeństwa.

Realizacja uprawnień osób pozbawionych wolności do zatrudnienia w świetle danych statystycznych.

O autorze

Anna Sikora- doktorantka w Katedrze Postępowania Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, aplikantka aplikacji prokuratorskiej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury.

Mateusz Nowak- doktorant w Katedrze Postępowania Karnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, aplikant aplikacji prokuratorskiej w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury.

Streszczenie

Najdotkliwszą sankcją przewidzianą w kodeksie karnym jest kara pozbawienia wolności. Ingeruje ona w istotne dla jednostki prawa i wolności. Pomimo represyjnego charakteru kary, osobom pozbawionym wolności zostały przyznane pewne uprawnienia, mające przede wszystkim przyspieszyć proces ich resocjalizacji. Szczególnie pomocne w osiąganiu kluczowych celów kary wydaje się zapewnienie osobom pozbawionym wolności „zajęcia”, w tym przede wszystkim zatrudnienia. Artykuł porusza kwestie zatrudnienia osób pozbawionych wolności *sensu largo*, a to skazanych na karę pozbawienia wolności, a także tymczasowo aresztowanych i ukaranych. Analiza dogmatyczna została poparta danymi statystycznymi dotyczącymi zatrudnienia osób pozbawionych wolności, do których odniesiono bieżące dane ilościowe dotyczące osób pozostających w izolacji więziennej.

Słowa kluczowe

kara pozbawienia wolności, zatrudnienie, skazany, dane statystyczne

Title

The employment of persons deprived of liberty in the light of statistical data.

Summary

The most severe sanction provided in the Polish Criminal Code is the penalty of deprivation of liberty. It intervenes in the rights and freedoms important for the individual. Despite the repressive nature of the penalty, some persons who were deprived of liberty were granted certain privileges, main aim of which is to speed up the process of rehabilitation. Very important in achieving crucial punishment is employment. The article deals with the employment of persons deprived of liberty sensu largo, those who are sentenced to imprisonment, as well as those temporarily arrested and punished. The dogmatic analysis was supported by statistical data on the employment of persons deprived of liberty and data regarding persons remaining in prison isolation.

Key words

penalty of imprisonment, employment, convict, statistic data